

פרשיות יגש - יחי - חינוך לכלכלה נכונה

העמק דבר

שב"א את

ידיו כי מנשה הבכור. הוא מיותר, שהרי ידעו מענין הפרשה כי מנשה הבכור, אבל יש צוה עומק וכוונה, דבאמת לא היה ליעקב לשלל את ידיו, אלא להפוך את מעמד הבנים, אבל כאשר מנשה הבכור, מש"ה היה מכוון שיעמוד מנשה לרגל הימני של יעקב ופריס לרגל השמאל, ורק את ידיו שלל שיהיה להיפך, וטעמו של דבר שאע"ג שהקדים יעקב את אפרים לפני מנשה, ומש"ה היה צמדצר ראש הדגל, מכ"מ צפקודי דפ' פינחס היה להיפך, ולא עוד אלא אפי' צפקודי דפ' צמדצר כחוצ בכל הדגלים והחונים עליו, משא"כ צמנשה כחוצ ועליו מטה מנשה, כל זה צא ללמדנו שלל היה אפרים קודם למנשה אלא צענינים רוחנים, מה שלמעלה מהליכות עולם הטבע, אבל צהליכות עולם היה מנשה קודם וגדול מאפרים, מש"ה צמנין הראשון צצר חוצה שהיה שכינה

עולם על ראשם, וכל ההנהגה היחה למעלה מן הטבע היה אפרים קודם, אבל צפקודי דערצות מואצ צכניסתם לארץ שהיה כמעט צהליכות הטבע כמזכור להלן וצכ' צמדצר ודצרים, מש"ה היה מנשה קודם, וע' מש"כ צכ' צמדצר צשוני ועליו מטה מנשה, וזה הגיע משום דצהליכות הטבע מעלת הצכורה מסוגלם הרצה כמש"כ לעיל כ"ו י"ט, והנה היד משמשת את הרחש והדעת, והרגל משמשת הליכות הגוף לפי טבעו, ומש"ה אמרו חז"ל צמלינתם עירוצין ד"ע צ' יורש כרעא לדצוה, פי' הרגל טבע אציו שמהלך מעצמו צלי מחשבה ושכל, מש"ה רצה יעקב אשר מנשה יעמוד לרגלו הימני, ושכל את ידיו להיות אפרים אך לידו הימני, וע"ע צסמוך מקרא צ', וזהו שפי' הכחוצ הטעם, כי מנשה הבכור:

כ"מ יגש - כ"ל א"ל

6

5

י"ט ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו להם לפי חפצו: ויהם אין בכל הארץ כ"כ רעב מאד ותלה ארץ מצרים וארץ כנען מפני הרעב: ויגש יוסף את כל הצפסא הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שברים ויבא יוסף את הצפסא ביתה פרעה: ויהם הצפסא בארץ מצרים ובארץ כנען ויבאו כל מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו לחם ולפת נמות ונגיד כי אפס קפא: ויאמר יוסף הבה מניכם ואתה לך פמניכם אפס קפא: ויביאו את מניניהם אל יוסף ויגשו להם יוסף להם בססים ובמקנה הצאן ובמקנה הצמר ויבא אליו בשנה השנית

ויאמרו לו לא נבדד מאדני כי אם תם הצפסא ומקנה הצמר אל ארצנו לא נשאר לפני ארצנו בלתי אם נותנו ואדמתנו: לפה נמות לעיניך גם ארצנו גם אדמתנו קנה אתנו ואת אדמתנו בלחם ונתנו ארצנו ואדמתנו עבדים לפרעה והן ידוע ונתנו ולא נמות והאדמה לא תשם: ויגשו יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כ"כ רעב ויהי איש שדו כ"כ רעב עלהם הרעב והיה הארץ לפרעה: ואת העם העביר אתו לערים מקצה גבול מצרים ועד מצרים: רק אדמת הכהנים לא קנה כי חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את חלקם אשר נתן להם פרעה על כן לא מקרו את אדמתם: ויאמר יוסף אל העם הן יגיתו אתכם היום ואת אדמתכם לפרעה האל לכם ידוע וירשם את האדמה:

ויהי בתבואת ונתת

המישית לפרעה וארבע חלות יהיה לכם לרע השדה ויאכלו לאשר בבתים ואלו לטפכם: ויאמרו החיתנו נמצא חן בעיני ארצנו ותינו עבדים לפרעה: וישלם אתה יוסף לחק ערביהם הנה על אדמת מצרים לפרעה להקיש רק אדמת הכהנים לבדם לא היתה לפרעה: וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאהו בה ויפרו וירבו מאד:

רמב"ן - א"ל

5

י"ט ויגש יוסף את כל הצפסא הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שברים ויבא יוסף את הצפסא ביתה פרעה: ויהם הצפסא בארץ מצרים ובארץ כנען ויבאו כל מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו לחם ולפת נמות ונגיד כי אפס קפא: ויאמר יוסף הבה מניכם ואתה לך פמניכם אפס קפא: ויביאו את מניניהם אל יוסף ויגשו להם יוסף להם בססים ובמקנה הצאן ובמקנה הצמר ויבא אליו בשנה השנית

ואמר רבי יצחק: לעולם יהא פסו של אדם מצוי בידו (בהישג יד), ולא יפקידנו אצל אחרים במקום אחר, שאם תודמן לו עיסקא יהיה כספו מוזמן לו. שפאמר: ויציאת הצפסא בידך: ויראה נוספת: ויאמר רבי יצחק: לעולם ישליש אדם את מעותיו - יחלק את ממונו לשלושה: שליש ישקיע בקרקע - בקניית קרקע, ושליש בפרקמטיא (סחורה למכירה), ושליש ישמור תחת ידו בכסף מוזמן, להיות מוכן לו עבור עיסקא הבאה פתאום: מאמר נוסף:

ואמר רבי יצחק: אין הצרכה - השפע שבתבואה מצויה אלא בצרכה הסמוי (מוסתר) מן העין: שפאמר (דברים כח, ח): ויצו ה' את הצרכה בארץ מצרים (באוצרות התבואה). המלה "אקמיק" נדרשת מלשון "סמוי", שתחול הברכה במקומות הסמויים.

10. רש"י. לכל אחר משלשת סוגי הרכוש שאין לאחרים. קרקע היא רכוש בטוח ששאר נכסים אפשר שיאבדו: ויהא צ' לעולם עמדת (קהלת א, ה; ולכן נקראו במשנה קידושין א, ה: "נכסים שיש להם אחריות"). פרקמטיא יש בה יותר רוח (ראה יבמות סג, א). וכספים שביד אדם מוזמנים לצורך הכא לו פתאום

כ"מ יגש - כ"ל א"ל

8

המאירי כתב: "הצדיקים ראוי להם לחוס על ממונם ובלבד בכדי שלא יפחיתו עצמם בכך מפני שאין הריח מצוי להם כל כך כשאר בני אדם שכל אומנות נקיה להם ומתוך כך צריכים להזהר בכל דבר שיהא ממונם מתקיים דרך עצה אמרו לעולם ישליש אדם את נכסיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא שליש תחת ידו."

הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ה הלכה יב) כתב: "ואסור לו לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו ויטריח על הבריות, ולא ימכור שדה ויקנה בית ולא בית ויקנה מטלטלין או יעשה סחורה בדמי ביתו, אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה, כללו של דבר ישים מגמתו להצליח נכסיו ולהחליף הכלה בקיים, ולא תהיה כוונתו ליהנות מעט לפי שעה או ליהנות מעט ויפסיד הרבה."

והעיר בהגהות מיימוניות: "ענין במה לא ישתכר וטוב להרחיק ממנו, שם (דף ג'), מציעא (דף מ"ב) אמר רבי יצחק לעולם ישליש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו ע"כ."

10

הראה לי הרב פוזן בסיפור תולדות חייו של הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אגרות משה ח"ח עמ' 33) שמסופר שם כך:

"בשלהי תשל"א התחולל משבר המטבע בעולם, ואברכים רבים שהשקיעו את כספם בשוק זה מתוך תקוה לרווח קל ומהיר הפסידו את כספם. בשבת קדש תשעה באב תשל"א בסעודה שלישית במחנה הקיץ של ישיבת סטעטן איילענד דרש רבנו דרשה גדולה בענין החובה לקבל את דברי חז"ל בכל הנוגע להנהגת העולם. הוא אמר שההפסד נגרם לאנשים על שלא שמעו לדברי רבי יצחק (ב"מ מב ע"א) לעולם ישליש אדם מעותיו שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו. והדגיש תמיד את הצורך לשמוע לדעת חז"ל ולהאמין בחכמתם ועצתם הטובה."

18
(יד) ואחרי כן יצאו ברכש גדול עיקר הכונה העליונה של יציאה ברכוש גדול, היה כדי לרומם את רוח העם, שניתן בשפל מצב העבדות שנים רבות, בטבע השפלה נפשו ואינו מבקש גדולות. על כן ראוי להרגיל נפשו בבקשות גדולות, כדי שיבא מזה גם כן לשאוף לגדולות במעלות הנפשיות והמדוות העליונות... ולפעול על עמים רבים צריך גדולת הנפש ושאיפה גם כן לרכוש ומקנה וקנין, שעל ידי זה מתקרבים עמים רבים זה לזה ולמדים איש מדרכי רעהו. על כן, על ידי אהבת הכסף, שמזה בא מקנה וקנין, כשהוא 10 במצב הגון, לעשות עושר במשפט, מביא גם כן לידי התכלית המבוקש להאיר אור ד' ע"י ישראל בעולם. מה שאין כן אם יסתפקו בשפלות נפשם רק להיות מרעים בעדר ואיכרים לבדם, ודבר לא יהיה להם עם אדם³³, ועמים זולתם לא ידעום, איך מתפשט אור ד' בעולם.

עין איה ברכות, א, ק"ד.

12
(יח) ויבא יעקב שלם ויבא יעקב שלם, ואמר רב, שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו³⁹.

המובן השטחי הוא, שכל השלמה שמסתעפת אחת מחבירתה, אחר כך נהפכת לחטיבה בפני עצמה, עד שהיא מסגת את גבול האחרת. על כן, בונהג שבעולם, שהשלמת הגוף, שהיא מולידה הצורך להשלמת הממון, לסוף היא נדחית מפני השלמת הממון, שהדמיון הכוזב עושה אח"כ את הממון לחטיבה בפני עצמה, עד שלא די שעל ידי הממון לא יעזר להרחיב ולחזק כחות גופו, כי אם 10 עוד ירסהו ע"י רוב חרדתו על הממון והשגתו.

והנה, הגוף והממון, שניהם הם בסיסים טובים להמעלה הרוחנית שהיא יסוד התורה, תיקון השכל, ותיקון המוסר, וכמה פעמים מזדמן שהם עומדים כאויבים זה לזה. המוסר מדלדל כשאינו מבין כל צרכו את החפץ לחיזוק הגוף ולהרחבת חיי החברה הקיבוצית, שיסודה הוא הקנין המספיק יפה לכל צרכי החיים. יעקב אבינו ע"ה, היתה עיקר מגמתו להראות לכל, שאין שום צד מצדדי השלימות, בין הגבוהים בין הנמוכים, שלא יהיה 20 האחד מחזק את חבירו כשיובן יפה, וקל וחומר שלא יהיה אחד סותר את חבירו. על כן היתה יד ד' עמו, ובא שלם בגופו ועם זה שלם בממונו, ומשניהם יחד מצא את הטוב הפנימי להיות שלם בתורתו, להיות למופת, כי בדרכי הצדק והאמת מתקבצות כל המעלות להאחד יחד, ואין שלימות אחת דוחה את חברתה, כי אם מפני קיצור ההבנה שבערכה ובהשגת מטרתה. "לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא, וישראל שבט נחלתו ד' צבאות שמו"⁴⁰, שברא צבאי צבאות בעולמו שכולם יחד עושים את צביונו, ומכללות כל הטוב מושגת היא האמת הכללית המלאה תם, "ויעקב איש תם יושב אוהלים"⁴¹, מביט בעין של נדיבות ואהבה על כל מה שנמצא בו דבר טוב.

עין איה שבת, ב, רפד.